

A közeljövőben igen sok energiát kell majd latba vetnünk, hogy a feloszlóban lévő régi, hagyományos konformitást újjal pótoljuk. Eközben majd felfedezzük újból azokat az értékeket, amelyek a korlátlan verseny korszakában hiányoztak egünkről: a társadalom többi tagjával való azonosodás, a kollektív felelősség értékét és azt a kötelezettséget, hogy képzeiteink és eljárási módjaink bizonyos minimális hányadában egyek legyünk a többiekkel. Ha ez az egyetértés, egyöntetűség, közösség biztosítva lesz, akkor a további árnyalódásnak és változásnak nem lehet semmi akadály. A konformitásnak nélkülözhetetlenül szükséges alapzatán a személyes magatartás megfinomodása és differenciálódása következhetik be és a konformitásban elsüllyedő egyéniségek mellett olyan személyiségek léphetnek elő, akik azonban minden súrlódás nélkül illeszkedhetnek be társadalmunkba.

A társadalmi technikát tömegkezelésből az egyesek fokozatos egyénítésévé az a társadalom alakíthatja át, amelynek erős individualista hagyományai kiegyensúlyozhatják a most alakulóban lévő kollektivistá jellemvonásokat. Ez azonban csak akkor sikerülhet, ha a döntő lépésre nem vaktában, vagy egyszerűen kétségbeesésből határozzuk el magunkat. Az átalakulásnak természetesen szoros összefüggésben kell állania a tömegek természetes mozgalmaival, azonban olyan csoportok irányítása alatt kell állnia, amelyek határozott politikai akarat és annak megfelelő lélektani és társadalomtudományi tudás alapján járnak el és a legfontosabb lépéseket nem engedik át desperádó tiszteteknek, hadseregizgatóknak és rádiófőparancsnokoknak.

MANNHEIM KÁROLY (London)

Forradalom

Ebédnél kezdődött a dolog, amikor Olaj a köves padlóra ejtette a kést. A kés — különösképpen — nem nyelével, hanem hegyével ütődött a kőhöz, elnyújtott, hosszan pengő hangot adott, mint a hamis vagy csorba hangvilla. — „Pnggg...” vibrált a hang az asztal alól, végigfutott a gerincen s az agyba kergette a vért. Kamilla föl pattant és vérfagyasztóan visított, de az ápoló nyugodtan állt az ablaknál, bámulta a kertet és meg se fordult.

— „Ezen az osztályon még nem volt baj soha” — gondolta és örült a könnyű és kellemes beosztásnak. — „Miattam visonghat estelig”: a rigókat nézte és a macskaköveket az udvaron. Olaj, aki büntetőjogásznak készült valaha, akkora lendülettel, hogy csak egy gránátnyomás billenthette ki az egyenesből, utálta az oktan zenebonát és csillapító hangon szólt Kamillának: — „Nyugalom, kérem. Üljön le.” — De Kamillával nem lehetett birni; szeme kidülledt, ajka remegett, sikítva kapta fel az asztalról kését és bámulatos erővel az ápoló lapockái közé döfte. A kés, az előírás szerint, tompa volt ugyan, de mégis kés volt. Az ápoló hangtalanul bukott hátra. Fölugrottak.

A többi már csaknem magától ment. Az ápolótól elszedték a kulcsokat, kirohantak az ajtón és szerteszéledtek az osztályok felé. Sorra nyíltak az ajtók, aki kiszabadult, csatlakozott s a kiáltozás kongva visszhangzott a folyosókon. Belekerültek az események sodrába; nem volt megállás. Ha ápolót vagy orvost találtak, leütötték, azzal, ami éppen a kezükbe akadt. Héring, a szkizofréniás úgy küzdött, mint egy félisten a mitológiából; zongoraszékkel a kezében, lihegve, fújtatva vágta az utat. Ellenállásra alig találtak, egymásután nyitották ki a zárat. Volt, aki zuhany alatt állt éppen és most nedvesen és pőrén csatlakozott, volt, aki aludt s most félighúnyt szemekkel, tántorogva jött, mintha álmában tenné. Betörték az irodába, a felvételibé és a rendelőbe, magukkal sodorták a lábbadozókat, az újonnan jötteket, mindenkit. Korec, akit nappal rémképek, éjjel búskomorság gyötört, most feltünően élénk volt. — „Ruhát kell szerezni — bömbölte —, valami kabátot! Így nem mehetünk az utcára!” Feltörték a ruhatárt és magukra kapták a ruhát, válogatás nélkül, ahogy jött. Olaj női otthonkát öltött, tűzoltósisakkal, Korec reverendát s hozzá — egyéni ízléssel — plörözös kalapot. Kamilla egy szeke-rész-alhadnagy köpenyét lelte valahol, a hozzáillő ernyőt és rókamálás főveget. Rengeteg ruha volt, évtizedeken át gyűlt a raktár. Héring csipkés hálóinget vett föl, hozzá kürtőkalapot és paszományos dolmányt. Siettek. Amikor a főorvos útjukba állt, tarkónüdték és a női illemhelyre zárták; aztán az udvarra özönlöttek. Kamilla dévajul forgatta kardját és sipított; volt, aki tán-

colt, némelyik sírt, Muhammet bakot ugrott, Rudolfcsászár a lengyel himnuszt énekelte, fejhangon. Korec fölkiáltott: — „Indulnunk kell! Itt az idő!” A tágas kapu felé indultak, a portás néhány pofon árán morgolódva nyitotta ki a závárt. A balszárnyon, az illemhelyre zárva, még hörgött az orvos, mikor a kapu csikorogva megnyílt és kitódultak az utcára.

Olaj az élen futott, egyedül. Kevéssel mögötte Korec Kamillával, nyomukban a tömeg, disszonáns üvöltéssel. Héring — a legkövérebb — zihálva loholt a csoport mögött, sereghajtóként. Váltig intette őket: — „Vesztünkbe rohanunk! Meg kell szervezni a dolgot!” De nem volt szükség szervezésre; egyesek autóra kaptak és a külvárosok felé száguldottak. Olaj utánuk kiáltott: — „A Belvárosban találkozunk!” — „Igen, a Belvárosban . . .” — hangzott a válasz és már rohantak tovább. Semmi szükség se volt szervezésre; az autós csoportok sorra vették az intézeteket, a nagy, állami tébolydát és a finomabb szanatóriumokat. Rozsdás sarkukon kitáruultak a kapuk, felpattantak az ajtók s a nép megindult a Belváros felé. Sokan voltak, akiket házi ápolásra utasítottak s ezeket nem értesítette senki. Nem maradtak otthon ezek se. Értelmetlen telepátiával fölkeltek asztaluk mellől, fölverték a nyakravalót, a sárcipőt és a kabátot, hogy lobos szemekkel, komoly arccal, szimatolva elinduljanak a Belváros felé. Számosan jöttek az elővárosokból, sőt vidékről is, a menetrendszerű gyorsal. A tehetősebbek, akik a család gondoskodásából előkelő külföldi fürdőhelyeken pihentek, hirtelen megtorpantak a sanremói vagy gräfenbergi sétányon, felkapták a fejüket, remegő orrcimpáikat a levegőbe emelték és vonatra vagy repülőgépre szálltak, hazafelé. A forradalom hírszolgálatát megbízható volt és olcsó.

A Belvárosba Olaj érkezett először, bérkocsival. Héring autót rekvirált, ezen jött Korec és Kamilla is. Végigjárták a népes utcákat. Az emberek megálltak, ujjal mutogattak rájuk és röhögtek. Olaj nem törődött velük; emelt fővel, keresztbefont karokkal sétált és szemlélte a gyülekező csoportokat. — „Festői lesz a felvonulás”, — gondolta elégedetten és intett Rudolfcsászárnak, hogy szórja a kanálisba a konfettit. — „Mi van a zenével?” — kérdezte és szólt Héringnek, aki magára vállalta a zenekart. —

„Csak művészek lesznek”, — mondta és elnyargalt. Lassan gyülekezni kezdtek. A járókelők nagyszerűen mulattak. — „Rongyosbál”, — kiabálták és utána iramodtak Korec tündöklő plörözének és reverendájának. Ujságírók jöttek és nyilatkozatot kértek, de Olaj fenyegetően elutasította őket. — „Idővel”, — mondta sötétén és figyelt. Maga is meglepődött a tömegen, mely ismeretlen sikátorok és odvak homályából bukkant elő, hogy megkaparintsa a hatalmat. Pedig ez még csak a kezdet kezdete volt. Az utcák — megannyi tölcser, melynek nyílása a Belvárosba mélyedt — öntötték a tömeget. Mindenünnen jöttek, mindig újak, egyre többen, kiapadhatatlanul. A sétálók nevettek még, de a vidámságba már félelem és nyomott idegesség is vegyült. Rendőr bukkant elő, aki Kamillát be akarta kísélni; az egyenruha sértette a szemét. Kamilla vigyorgott. — „Hejjahu . . .”, üvöltötte és orronvágt a rendőrt. Olaj nevetett és nevettek mind a bajtársak is; csak a járókelők nem nevettek már. Többen a kapitányságra telefonáltak, karhatalomért. Két riadóautó jött, de közben nőttön-nőtt a tömeg. A nyitott kapukból ömlött a nép; aki talpon volt, a Belvárosba rohant. Káosz volt. Senki se tudta, szomszédja hová tartozik; csak ők tudták, csalahatalmanul ismerték föl egymást, mint a kutyák, szagról. Megjött a karhatalom. — „Kiüríteni az utcát!” — hangzott a parancs, de már késő volt. Ezrivel ácsorogtak ott, a tömeg közé vegyülve, moccanás nélkül és figyelték Olajt. A rendőrök kihúzták a kardot és kezükügyébe igazították a revolvertáskát. Olaj körülnézett és csak ennyit mondott: — „Nocsak!”, — mert nem volt fecsegő természet. A háború megszoktatta a rövid, katonás mondatokra. Most kezdődött a tánc. Megrohanták a rendőröket — tizen jutottak egyre, — táncoltak, zokogtak, daloltak. A rendőrség kapkodott, de nem tudott mihez fogni. A tömeg jókedvű tébollyal táncolta őket körül, erősítés kétszer is jött, hiába. Lőni nem lehetett; ki tudta, hogy melyik a bűnös lázadó és melyik a gyanútlan sétáló? Leszálltak az autóról s már körülfogták őket; pillanat alatt elszedték a kardot és a revolvert. Igen, kezdődött a tánc.

És közben, — végtelen áradatban özönlöttek, — nőtt és duzzadt a tömeg. Jöttek a közveszélyesek, a félbolondok, a csen-

des örültek; jöttek a hisztériások és a hibbantelműjük, hogy csatlakozzanak. Jöttek a bogarasok, a bélyeggyűjtők, a nyugdíjas feltalálók, a járda szélén járók és a babonások; aztán jöttek azok, akiket félretoltak, akiket víz alá nyomtak és kiröhögtek. És aztán . . . aztán jöttek a józanok és az egészségesek; jöttek szelíd zongorahangolók, biciklipumpával hadonászva, sintérek jöttek, örökméccsel a kezükben s a csúzos bankigazgatók, hárfázva. Postáskisasszonyok is jöttek, petárdával, politikusok is, — mindenki jött. Kócos hajjal, izzadva és lihegve jöttek, már nem ezrével, hanem tízezzel. Minden utca csupa remegés volt, mint a fel-feszített, élő ideg. A vezetőség, — Olaj, Korec, Héring és Kamilla, — intézkedett, szervezett, fenyegetett és rábeszélte. A tömeg zúgott. Már nem volt ellenállás, nem volt visszafordulás. Olaj a helyzet ura lett; Héringet a zenekarral és párezer emberrel a távoli városrészekbe küldte, propagandára; iszonyú macskazenét csaptak, síppal, dobbal és trombitával. Nem volt megállás. Rudolfszászár a laktanyákat vette sorra; nagyszerűen dolgozott. Sehol se volt összeütközés. A kaput betörték, elsodorták az őrséget, körülvettek és elöntöttek minden zugot. Sehol se löttek; a tömeg fegyvertelen volt, szemelláthatóan jókedvű és ártalmatlan. Korec a víz- és elektromosműveket foglalta el, Muhammet a telefónt és rádiót, egyhelyütt — a vágóhídon — gépfegyverrel fogadták, de ezt sikerült elhallgattatni. Két halott.

Míntha osztódással szaporodnának: számuk egyre nőtt. Már külföldről is jöttek az elvbarátok; Hannibál repülőgépen jött Revalból, Nagyfrigyes Sziléziából és Plátó Boszniából. Csupa megbízható szakember, egyikük sem újonc a pályán. S a legfőbb: Olaj, a vezér. A döntés óráiban szinte megnőtt, ezerfelé száguldott, megérezte a veszélyt, megszimatozta a reakciót. Símán ment a dolog; estére már kitisztult a helyzet: győzött a forradalom.

Kihirdették az ostromállapotot. Olaj a parlament palotájában ideiglenes börtönt rendezett be, maga az egyik teherpályaudvaron székelt. Itt folytak le az első napok gyűlései, példás rendben, itt születtek az első reformok, az új rend vívmányai. A forradalom másnapján mindenki kapott egy tubus vazelint, a családapák ezenkívül üvegágót is kaptak, a 15 éven alúliak madár-

eledelt, zacskóban. Ezzel szemben halálbüntetés terhe alatt eltiltották a betelrágást, szabályozták a hasis-élvezést és elhatározták a kancatej népszerűsítését. A város örömmámorban úszott. A vidék azonnal csatlakozott s a külföldön, a rokonszenv jeléül, tüntetéseket rendeztek, óriási lelkesedéssel. Harmadnap népgyűlést tartottak a Szabadság-téren; az útvonalon félmillió ember állt sorfalat, a téren háromszázezren szorongtak és várták Olaj beszédét. Elsőnek Héring lépett az emelvényre, néhány szót mondott, aztán kilépett Olaj és felemelte jobbját. A tömegeből kiszakadt az ordítás; hosszú percekben át ünnepelték, karjukat nyújtogatták feléje, anyák fölemelték csecsemőiket, sírtak és vonítottak. Olaj előrelépett és öklével öntudatosan a mellvédre csapott. Hirtelen csend lett, túlfűtött némaság. Egy hajlottkorú árvaszéki ülnök a lelkesedéstől agyvérzést kapott és meghalt. Huszonnyolcan elájultak. Olaj hátraszegte fejét és bűgő orgonahangon, egyszerű és keresetlen szavakkal megszólalt:

— Bajvéreim, kifellegzett. Most fujjuk fel halottainkat!

Egy állapotos asszony, ki túlságosan közel állt az emelvényhez, a mámor hevében ikreket szült. ÖRKÉNY ISTVÁN

S'io fossi fuoco, arderei lo mondo . . .

— Cecco Angioleri —

Ha tűz lennék, — a földet összerágnám,
Ha szél, — cafattá tépném mennydörögve,
Ha víz, — vad árba fojtanám örökre,
Ha Isten volnék, — mély pokolba vágnám.

Ha pápa volnék, — kéjes szenvedéllyel
Gyötörném Krisztus híveit halálra;
Ha császár volnék, — büszke trónon állva
Minden fejet levágnának egy éjjel.

Halál ha volnék, rég-elhált apámat
Vinném el ujra, — élve ugyse támadt
Ily ötletem; anyám kövesse szépen,